

Руђер Бошковић

Велики математичар и астроном

Први прави научник у модерном смислу речи био је Руђер Бошковић, рођен 1711. године у селу Орахов До, пет километара удаљеном од Завале у Попову пољу, Источна Херцеговина. Врхунске научне резултате постигао је на подручју математике, физике, астрономије и геодезије, а успешно се бавио и филозофијом, теологијом и психологијом. Темељито је и беспрекорно аргументовано критиковао механицизам Исака Њутна, али уједно прихватио његов принцип релативности простора и времена. Одбацио је Лајбницово начело престабилиране хармоније и довољног разлога супротстављајући им се третманом простора као принципа стварних односа. Фундаментално му је дело "Теорија природне филозофије", објављено 1758. године, и њиме је значајно унапредио теорију атома, како прецизира Андрија Стојковић, "заснивањем динамистичке атомистике која атракцију и репулзију схвата као јединствену природну силу... Тако је атом схваћен као извор свих стварних односа и, насупрот Лајбницу, разноврсност природе објашњена је једноврсним елементима између којих владају атрактивно-репулзивне силе зависне од одстојања. Оригинално у односу на Лајбница, Бошковић први прави разлику између разлога и узрока, те не изводи (као Лајбниц)

принцип континуитета и простор позивањем на став довољног разлога, већ их сматра примарним." (А. Стојковић: Почеци филозофије у Срба, "Дијалектика", Београд 1970., стр. 153.) Преци Руђера Бошковића су Ровчани са црногорских Брда, велико племе које као крсну славу слави Светог Луку и насељава планински простор између Никшића, Подгорице и Колашина. У време првобитне српске државе Ровца су била у саставу жупе Мораче и тамо су Срби, доселивши се на Балкан, затекли мали број Влаха који су у народној традицији оставили помене као род Мацуре. Врло брзо су посрбљени од стране српског племена Лужана који су се у Ровца померали из зетске равнице. И поред тога, ровачка област је због сурових географских услова била врло слабо насељена, а укључена у жупу Морачу, представљали су једну од десет жупа Подгорја, о коме пише Барски родослов. У петнаестом веку ту се насељавају Никшићи, о чијој историји сведочи само народно предање, с обзиром да не постоје никакви писани трагови. "Већи број тих прича о родоначелнику племена Никшића, сачувана у више варијаната, кажу да је Никша био сестрић кнеза Стевана, сина Вукана Немањића, чија је сестра била удата за бана, или војводу, Илијана (Илију) у Грбљу, који се био побунио противу Немањића због чега су га они убили. Стеван Вуканов, који је подигао манастир Морачу, 1252. г., није имао потомства па је свом сестрићу Никши предао манастир на чување као и жупу и Ровце да се тамо насели са својим потомством. У жупи Никшићкој сачувало се предање да је Никша син грбљанског бана Владимира Грбљановића који је био познатији као бан Илијан. Једна друга варијанта говори да се грбљански војвода Илија, зет Немањића, из неких непознатих разлога побунио противу цара Душана који га је смакао, а његовог сина, посмрче Никшу, који је био од одиве Немањића, пошаље у Херцеговину, у жупу Оногошт, коју му је дао на управу." (Стеван Поповић: Ровца и Ровчани у историји и традицији, "Универзитетска ријеч", Никшић 1990., стр. 43.)

Све варијанте предања говоре да је Никша Илијин из Грбља дошао у Оногошт, с тим што неке сукоб као разлог виде у односу према Балшићима. У Оногошт ту је Никша затекао бана Угрена Јеринића и с њим се сукобио око превласти, а Никшин син Гојак убија очевог супарника Угрена и побегне у Ровца. "У Боки, у селу Кртолима које је припадало жупи Грбља, на путу који води од Тивта према мору за Пржно, у селу Никовић, из цркве Свете Госпође, у Бјеловини,

налази се једно купасто брдо обрасло у ситногорицу, Никшина Главница. Иза Никшине Главнице на малој удаљености, у селу Гошићу, налази се црква Светог Луке за коју народ каже да потиче из 12. вијека (Свети Лука је био слава свих Никшића). И у Котору и Рисну постоје цркве Св. Луке." (стр. 44.) Многе народне приче и песме никшићког краја сачувале су сећање на грбаљско порекло Никшића. Никшићи су се сродили са српским племенима Лужана, Риђана и Дробњака, а Никшини потомци су, поред Гојакових Ровчана, данашњи Требјешани, жупљани и Потужани. Године 1448. Ровца и Морача су били гранични предели Херцеговине Стефана Вукчића Косаче, а касније су припадали Херцеговачком сануаку. Гојак је имао четири сина – Булата, Влаха, Шћепана и Срезеја. Већ у другом колону Шћепанов син Дука преселио се у Никшићку жупу. Никшићи су у Ровцима имали 14 кућа, а затекли су 37. Временом су се ородили са свим затеченим породицама, а у старту су племенско вођство преузели. Родови и братства су се убрзано гранали, или су вековима представљали компактну целину и монолитно јединство испољавали.

Изоловани од главних стратешких путева, увек орни да учествују у ратовима и бунама, а лишени као сточари великих пореских обавеза, Ровчани су се убрзано размножавали, а међу њима су Срезејевићи били највеће братство. Четврти Гојаков син Срезеје имао је четири сина – Радоњу, Радича, Луку и Вукашина. Кнез Иваниш Радоњин Срезејевић се почетком седамнаестог века налазио начелу целог ровачког племена. Али, тада долази и до масовног исељавања, највише Срезејевића, али и Булатовића, Влаховића и Шћепановића. "Преко Никшића Ровчани се селе у Попово као и у околину Стоца, чапљине и Мостара. У Попову су се рано населили Шћепановићи – Бошковићи, названи тако по Бошку Стошкову Шћепановићу. Један дио тих Бошковића иселио се почетком 17. вијека преко Колашина у Затарје, а Бошковићи у Попову населили су се у Ораховом Долу близу манастира Завале, одакле су се доцније расељавали, највише у околину Стоца, у Дубравама, гђе их данас има око 70 домаћинстава. Они Бошковићи у Орахову Долу доцније су покатоличени и назвали се Кристићима, док су се други Бошковићи назвали Томичићи. Један од тих Бошковића, Никола Матијаш ев, преселио се у Дубровник у другој половини 16. века, гђе се бавио трговином. Његов је син научник свјетског гласа Руђер Бошковић. И Бошковићи у околини Стоца села Црнићи и Аладинићи такође су католици, а нешто православних има у околини чапљине и Мостара. Сви су они сачували традицију да су досељени из Црне Горе преко Никшића и Риђана, и да су се њихови преци населили прво у

Попову, сем Кристића који, под утицајем клерикалне пропаганде, мисле да су досељени из западне Босне. Сем Бошковића, у Попово су досељени у исто вријеме и Иванишевићи–Срезејевићи из Међурјечја са кнезом Иванишем Радоњиним, по коме су се тако назвали. Традиција каже да се тада преселило са кнезом Иванишем 70 Срезејевића. Иванишевићи су се населили у Пољицу, Попово, и представљају велики род са огранцима: Љепаве, Мостарице, Сетенчиће, Глигиће, Рунде, Пенде и др. Сви они (сем Пенде) славе Лучиндан, као и Шешељи и чалаке из Завале и Милићи из Величана, а тамо су се доселили из Орахова Дола и сви су "лучинци" (славе Св. Луку)." (стр. 278-279.) Шћепановићи потичу од Шћепана Гојаковог, који је имао пет синова – Вука, Влатка, Божидара, Станишу и Радоја. Братство Шћепановића се дели на Драшковиће, Пулетиће, Бошковиће и Мутаповиће. Сви осим Драшковића су се иселили са Роваца. Поред Симе Милутиновића Сарајлије, хајдук Вељка Петровића и Петра Добрњца, Руђер Бошковић је ипак делом највећи Ровчанин који је славу стекао далеко од Роваца. Рођен је у Дубровнику 1711. године, а умро у Милану 1787. Његов отац Никола "се бавио трговином. Отац Николин звао се Матијаш и живио је у Орахову Долу у Попову, што се види из одобрења о Николину вјенчању које му даје отац." (стр. 302.) Академик Миленко Филиповић и истакнути истраживач Љубо Мићевић установили су да је у време покатоличавања Бошковића у Орахову Долу, "отац Руђеров, Никола, отишао је у Дубровник као православни." (стр. 303.) Неприхватајући покатоличавање, део Бошковића, који су се назвали Шешељи и Милићи, одселили су у Величане. Иако су одатле ускоро Шешељи одселили у До, део Величана и данас се назива Шешељевина. Пошто су се Бошковићи у Попово поље преселили почетком седамнаестог века, та велика сеоба последица је неуспеле српске буне против Турака с краја шеснаестог века, коју је предводио никшићки војвода Грдан. "Професор Даринка Зечевић (антрополог, радила у САНУ, умрла 1970. године) забележила је предање сачувано у Ровцима о пресељавању Ровчана у Попово прије 350 година, од којих потиче Руђер Бошковић, и о истовременом пресељавању у Ибарски Колашин. (Саопштење професора Бранислава Недељковића.) Отуда су многи родови у Попову славили Лучиндан, крсну славу Ровчана: Бошковић и, Иванишевићи, Љепаве, Батинићи, Шешељи, Милићи и др." (стр. 304.) Што се тиче Руђеровог оца Николе, "зна се да се доселио из Орахова Дола у другој половини 17. вијека, гђе је ступио у службу Рада Глеђовића, који га је послао у Нови Пазар, гђе се налазила јака дубровачка насеобина. Ту је стекао нешто имовине, вратио се у Дубровник и оженио кћерком дубровачког трговца Баје Бетере, Талијана поријеклом, са којим је имао осморо

ђеце: пет синова (најмла-ђи Руђер) и три кћери (најмлађа, Аница, имала је песничког дара и са Руђером се дописивала док је год био жив)... Под старе дане Никола је биљежио своја "Старораш ка сјећања" у којима описује чувене српске манастире: Сопоћане и \урђеове Ступове код Новог Пазара, Студеницу, Патријаршију, Дечане, Тројицу код Пљеваља и др., по чему се јасно види његово поријекло." (стр. 304.)

Сина Руђера, кад је навршио петнаест година, отац је послао у Рим на школовање у Колегијум романум. Већ 1736. објавио је своју докторску дисертацију "О Сунчевим пегамма". Његови радови из математике, физике и астрономије привлачили су све већу пажњу научних кругова. Иако је био принуђен да се закалуђери у оквиру језуитског реда, Бошковић се истицао својом слободоумношћу. Утемељивач је физикалне једноставне атомистике, а у свом капиталном делу "Теорији природне филозофије", објединио је њутновске принципе гравитације, кохезије и ферментације у јединствен принцип, изградио закон сила, битно унапредио сферну геометрију, бавио се механиком, геофизиком, оптиком, геодезијом, хидрологијом, археологијом, али и поезијом. Прочуо се и по свом геометријском-методу бесконачно малих величина, а у геодезији теоријом инструмената и теоријом грешака. У неколико наврата повераване су му важне

дипломатске везе, успоставио је врло присне везе са француским енциклопедистима, а убрзо је Руђер Бошковић постао и француски и британски академик. Године 1760. Бошковић се, уз све почасте које су му исказиване као славном научнику, "много кретао у друштву дипломата. Био је ту и руски посланик Галицин. Бошковић и Галицин установише да су "исте народности" и да говоре "два дијалекта нашега заједничкога језика." (Агата Трухелка: Руђер Јосип Бошковић, Хрватско природословно друштво, Загреб 1957., стр. 64.) Кад је већ увелико скинуо монашку одежду и дистанцирао се од пропалог језуитског реда, Бошковић се трајно настанио у Паризу 1774. године и стекао акт о натурализацији, племићки официрски статус, сам се проглашујући за "властелина од Луке", сећајући се да му је породица као православна славила крсну славу Светог Луку. Француско држављанство је решило све финансијске проблеме

Руђеру Бошковићу, али он тада заоштрава многе научне полемике, а изложен је и сујети осветољубивих колега који све могу лако поднети осим туђег успеха.